

MAKTABGACHA KATTA YOSHDAGI BOLALARNING HUQUQIY KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI

Abdumo'minova Lobar Abdujabbarovna

Nizomiy nomidagi TDPU ning

Mustaqil tadqiqotchisi

Annotatsiya. Ushbu maqola maktabgacha katta yoshdagi bolalarning huquqiy ko'nikmalarini shakllantirishning nazariy asoslarini o'rganishga bag'ishlangan. Bolalarning huquqiy madaniyatini rivojlantirishda yosh xususiyatlari, ijtimoiy-madaniy muhit va ta'lim-tarbiya omillari tahlil qilinadi. Nazariy jihatdan huquqiy ko'nikmalarni shakllantirish kontseptsionalari, pedagogik yondashuvlar va metodologiyalar ko'rib chiqiladi. Shuningdek, bolalarda huquqiy ongini va huquqiy xulq-atvorni rivojlantirishda ota-ona, ta'lim muassasalari va jamiyatning roli ta'kidlanadi. Tadqiqot natijalari maktabgacha yoshdagi bolalarning ijtimoiy faolligini oshirish va ularning huquqiy madaniyatini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: boshqaruv madaniyati, ta'lim tashkiloti, direktor, pedagogik menejment, innovatsion boshqaruv.

Аннотация. Данная статья посвящена изучению теоретических основ формирования юридических навыков детей старшего дошкольного возраста. В развитии правовой культуры детей анализируются возрастные особенности, социокультурная среда и воспитательные факторы. Теоретически рассматриваются концепции формирования правовых навыков, педагогические подходы и методики. Также подчеркивается роль родителей, образовательных учреждений и общества в развитии правосознания и правового поведения детей. Результаты исследования служат повышению социальной активности дошкольников и укреплению их правовой культуры.

Ключевые слова: культура, управление, управленческая культура, формирование управленческой культуры руководителя дошкольной образовательной организации.

Annotation. This article is devoted to the study of the theoretical foundations of the formation of legal skills of older preschool children. Age characteristics, socio-cultural environment and educational factors are analyzed in the development of children's legal culture. Theoretically, the concepts of legal skills formation, pedagogical approaches and methods are considered. The role of parents, educational institutions and society in the development of legal awareness and legal behavior of children is also emphasized. The results of the study serve to increase the social activity of preschoolers and strengthen their legal culture.

Keywords: *culture, management, managerial culture, formation of the managerial culture of the head of a preschool educational organization.*

Kirish. Bugungi globallashuv va axborot texnologiyalari jadal rivojlanayotgan davrda ta'lim tizimida ham tub o'zgarishlar yuz bermoqda. Ayniqsa, maktabgacha ta'lim tizimi davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida ko'rilmoqda. Zero, bolalarning shaxs sifatida shakllanishi, ularning intellektual, ijtimoiy va axloqiy rivojlanishi aynan ushbu bosqichda boshlanadi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarning huquqiy ko'nikmalarini shakllantirishning nazariy va uslubiy asoslarini aks ettiruvchi nazariy va uslubiy asosning ta'rifi qaror qabul qilish, shuningdek tadqiqot o'tkazish va o'rganilayotgan vazifa jarayonida zarur natijalarni olish uchun markaziy hisoblanadi. Shu asosda maktabgacha katta yoshdagi bolalarning huquqiy sohadagi huquqiy ko'nikmalarini shakllantirish muammosini turli nazariy va uslubiy yondashuvlar nuqtai nazaridan o'rganish va to'liq ko'rib chiqish talab etiladi.

Ilmiy ishlarda "yondashuv" atamasining juda ko'p ta'riflari mavjud, ammo ushbu ta'rifning ma'nosini tushuntirish bo'yicha yakdil fikr mavjud emas, shuning uchun tushuncha bir nechta nuqtai nazardan ko'rib chiqiladi. Berilgan atama qaysi tekislikda ishlatilishiga qarab, u quyidagilarni anglatishi mumkin: tadqiqot o'tkazilayotgan ob'ekt; u yoki bu tadqiqot olib borilayotgan tamoyil; muayyan ob'ektni o'rganishga imkon beradigan, shuningdek ishning maqsadi va mazmunini ko'rsatadigan usullar va usullar to'plami; ish davomida faoliyatni amalga oshirishning umumiy usullari, shuningdek tadqiqot vositalari [45; 158]. Biz I. V. Blaubergning rivojlanishiga qo'shilamiz [18], u "uslubiy yondashuv" atamasi asosan "tadqiqotning asosiy uslubiy yo'nalishini"; o'rganish ob'ekti ko'rib chiqiladigan nuqtai nazar (ob'ektni aniqlash usuli); umumiy tadqiqot strategiyasini boshqaradigan tushuncha yoki tamoyil".

E. Yu. Nikitinaning [103], "yondashuv" ta'rifini biroz boshqacha nuqtai nazardan ko'rib chiqsak. Olimning fikriga ko'ra, ushbu atama butun tadqiqot olib boruvchilar uchun poydevor, ya'ni, aslida, tadqiqotchi butun tadqiqot ishi davomida amal qiladigan traektoriyani tushuniladi. Mavjud yondashuvlar to'g'risida nazariy xabardorlik tufayli tadqiqotchi uchun kuchli bo'lgan muayyan vaziyat doirasida tadqiqot faoliyatini olib borishning eng maqbul usulini topish mumkin. Shu bilan birga, u bilan ishlashning individual printsiplarni yaratish mumkin. Ilmiy adabiyotlarda o'quv jarayonini boshqarish muammosini hal qilish uchun turli darajadagi nazariy va uslubiy yondashuvlar ishlab chiqilgan va qo'llanilgan.

E. Yu. Nikitina, shuni ta'kidlash mumkinki, ma'lum bir muammoni hal qilish uchun tegishli bo'lgan barcha harakatlar pedagogik sohadagi uslubiy sxemalarni asoslaydigan, shuningdek falsafiy, umumiy ilmiy va aniq ilmiy tarkibiy qismlarni o'z ichiga olgan to'liq qimmatli kompleks tizimni tashkil etadi. Bunday qurilish asosida olim ilmiy tadqiqotlar tarkibida ushbu ish doirasida bugungi kunda eng ustuvor vazifalar shakllantirilganligini,

shuningdek, jarayonda ishlatiladigan ma'lumotlarning tahlili o'tkazilishini, uning maksimal istiqbollari hisobga olgan holda eng oqilona yondashuv tanlanganligini aniqlaydi.

Bugungi kunda mavjud bo'lgan barcha nazariy va amaliy yondashuvlarni tahlil qilish jarayonida ma'lum dogmalarning qanchalik noto'g'ri ekanligini aniqlash yoki ushbu tadqiqot natijalariga ko'ra ularga ijobiy baho berish kerak bo'ladi. Ish jarayonida barcha nazariy va uslubiy tuzilmalar yondashuvlar formatiga o'tkaziladi, keyinchalik ular ob'ektiv natijalarga erishish uchun boshqarilishi kerak. Agar biz vaziyatni umuman ko'rib chiqsak, shuni ta'kidlash kerakki, o'rganilayotgan barcha yondashuvlar bir-biri bilan tuzilgan bo'lib, bu ular ishlab chiqilgan chuqur nazariy asosni ko'rsatadi. Bundan tashqari, shuni ta'kidlash kerakki, individual yondashuvlar o'rtasida ma'lum bir munosabatlar o'rnatilishi mumkin, shuningdek, bir-birini to'ldirish va iltifot. Darhaqiqat, ma'lum yondashuvlar yordamida muammoni yaxshi tushunish, shuningdek uni hal qilish yo'llarini batafsil bayon qilish mumkin.

E. Erikson nazariyasiga alohida e'tibor qaratish lozim [173], ontogenezning turli bosqichlarida, ya'ni go'daklik davrida, maktabgacha yoshda, maktab va o'smirlik davrida, kollej yoshidagi, etuk va keksa yoshdagi odamlarda sotsializatsiya jarayonining borishi mavzusiga to'xtalib o'tdi. Agar biz bolalarning ba'zi o'ziga xos xususiyatlarini ontogenezning hayot bosqichi deb hisoblasak, unda ma'lum bir shaxs ichida sodir bo'ladigan Sotsiogenezning o'ziga xos bosqichi sifatida bolalar davrining qo'shimcha qirralarini ochib berishimiz mumkin. Ushbu formatda B. G. Ananyev, N. V. Kuzmina, V. V. Stolin [6; 88; 145] va boshqalar kabi mualliflar tomonidan mahalliy va xorijiy adabiyotlarda bir necha bor tasvirlangan inson hayotini alohida davrlarga ajratishning turli yondashuvlari ochib berilgan.

E. Erikson nazariyasiga ko'ra [173], maktabgacha yoshdagi bolaning etakchi faoliyati o'yindir, maktabgacha yoshda o'yin jarayonida bola rol o'ynash jarayonida narsalar ularning xususiyatlari, aloqalari, o'rta va maktabgacha katta yoshdagi narsalarga ko'proq e'tibor qaratsa, u atrofdagi odamlarning munosabatlari haqidagi bilimlarga singib ketadi, bu esa yangi ehtiyojlarni shakllantiradi. Maktabgacha katta yoshdagi bolalarning etakchi faoliyati rolli o'yin bo'lib, bola "inson faoliyatining asosiy ma'nolarini" egallaydi. Shuningdek ijtimoiy ahamiyatga ega va ijtimoiy faoliyatga intilish sifatleri shakllanadi, bu bolaning yuqori darajadagi ta'limga, ijtimoiylashuvga tayyorligini tavsiflaydi. Bu yoshda shaxslararo munosabatlar tajribasi bolaning rollarni qabul qilish va o'ynash, boshqasining harakatlari oldindan bilish va rejalashtirish, uning his-tuyg'ulari va niyatlarini tushunish qobiliyatiga asoslangan holda shakllanadi. Odamlar bilan munosabatlar yanada moslashuvchan, bir tomonlama va ayni paytda maqsadga muvofiq bo'ladi. Qadriyatlar tizimi (qiymat yo'nalishlari) uy, qarindoshlik hissi, shakllanadi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarni o'qitish uchun integrativ ijtimoiy-ta'lim makonini yaratish, shuningdek, bolalarning huquqiy ko'nikmalarini shakllantirish uchun etarli vazifalarni belgilash uchun ushbu ta'lim tizimining samaradorligini, shuningdek, bolaning jadal sur'atlarda va samaraliroq rivojlanishiga yordam beradigan ba'zi dasturlarni qayta ko'rib chiqish va tahlil qilish kerak. olimlar, V. I. Slobodchikov yoki V. S. Sobkin kabi [137; 140]. Ijtimoiy yo'naltirilgan yondashuv ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lgan qadriyatlarni.

shaxsiy deb qabul qiladigan, ijtimoiy tashabbus ko'rsatadigan mamlakatning bo'lajak fuqarosiga buyurtma beradigan davlat ta'lim standarti talablariga muvofiq maktabgacha ta'lim tashkilotida o'quv jarayonini modellashtirish imkoniyatini beradi.

Tadqiqot davomida, ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish, nazariy va amaliy tadqiqotlari maktabgacha yoshdagi bolalarning huquqiy ko'nikmalarini shakllantirish jarayoniga ijtimoiy yo'naltirilgan yondashuvning asosini aniqlashga imkon berdi:

- ijtimoiylashuvni bolalarni ijtimoiy munosabatlarga jalb qilishning individual ijodiy faoliyati sifatida tushunish, ularni anglash va individual-shaxsiy ma'no bilan to'ldirish;

- bolalarga ijtimoiy yo'naltirilgan ta'lim-bu bolalarning individual xususiyatlarining namoyon bo'lishini qo'llab-quvvatlaydigan sotsializatsiya (sotsiogenez) mexanizmi, ularning xulq-atvor yo'llarini tanlash imkoniyatlarini oshirish va shaxsning o'zini o'zi rivojlantirish usuli;

- maktabgacha katta yoshdagi bolalarning huquqiy ko'nikmalarini shakllantirish jarayoni shuni anglatadiki, ushbu o'quv funksiyasini amalga oshirish faqat tashqi va ichki sharoitlar majmuasini bog'laydigan ijtimoiy-ta'lim makonida amalga oshirilishi mumkin. Tashqi sharoitlarga madaniy va axborot muhiti, o'quv jarayonining har bir sub'ektining qiymatli dialogik o'zaro aloqasi va talabalar hayotining ijtimoiy insoniy hodisalari kiradi. Ichki sharoitlarga ijtimoiy ahamiyatga ega qadriyatlar dunyosida bolalarni mustaqil ravishda amalga oshirish qobiliyatini rivojlantirish, bolada o'zining "men" tushunchasini shakllantirish; ijtimoiy o'zlikni anglashni shakllantirish kiradi.

Maktabgacha katta yoshdagi bolalarda huquqiy ko'nikmalarni shakllantirish metodologiyasi muayyan printsiplarga asoslanadi, ular to'g'ridan-to'g'ri huquq asoslarini o'rganishni o'z ichiga oladi, ularni muayyan harakatlar algoritmidan foydalanmasdan amalga oshirish mumkin emas, shuningdek, huquqiy normalarni o'rganish va o'rganilgan materialni takomillashtirish jarayonida maqsad va vazifalarni qo'llash lozim.

Adabiyotlar ro'yxati

1. Norboevna, R. N. (2021, April). Improving the membership system in ecological education of preschool children. In Archive of Conferences (Vol. 20, No. 1, pp. 97-98).
2. Ravshanova, N. N. (2020). The principle of continuity in environmental education of preschool children. Scientific Bulletin of Namangan State University, 2(6), 369-374.
3. Nigmatov, A. N., & Ravshanova, N. N. (2020). Scientific Preschool Environmental Education and Training Research Methodology. The American Journal of Social Science and Education Innovations, 2(08), 23-31.
4. Ravshanova, N. N. (2023). Designing Modern Models of Biological Education Theories and Content in Educators. Telematique, 22(01), 3034-3040.
5. Norboevna, R. N., Avezberdiyeva, N., Ne'matullayeva, O., Abdullayeva, N., & Abduraxmonova, S. (2023). Maktabgacha yoshdagi bolalarni ekologik bilimlarni

o'zlashtirishda fanlar uzviyligi. International Multidisciplinary Journal for Research & Development, 10(12).

6. Ravshanova, N. N., & Norqulova, L. S. Q. (2023). Maktabgacha yoshdagi bolalarni ekologik tarbiyalashda ijtimoiy zaruriyat sifatida. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 3(11), 685-692.

8. Norboyevna R.N., Shukurullaev A.O. Maktabgacha ta'lim tashkilotida ekologik teatrni tashkil etish orqali ekologik konseptual asoslarini shakllantirish. // Inter education & global study. 2024. №7. B.122–128.

9. Ravshanova, N. N. (2025). Refleksiya bo 'lajak o 'qituvchining kasbiy faoliyatida muhim sifati. Inter education & global study, (1), 362-370.

10. Ravshanova, N. (2025). Main ways and methods of forming students' reflective skills in the process of professional and pedagogical training. Maktabgacha va maktab ta'limi jurnali, 3(1).

11. Ravshanova, N. N., & qizi Nuraliyeva, R. R. (2025). Maktabgacha ta'lim tashkiloti rahbarlarining kognitiv qobiliyatlarini rivojlantirish. Zamonaviy fan va ta'lim yangiliklari xalqaro ilmiy jurnal, 3(1), 36-42.